

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

5/2, 148-168

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 16.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 12.06.2024

Taş, İ. (2024). Divân-ı Hikmet Ahmed-i Yesevî: tenkitli metin örneği. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 5(2), 148-168.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.155>

DİVÂN-I HİKMET AHMED-İ YESEVÎ: TENKİTLİ METİN ÖRNEĞİ

Doç. Dr. İsmail TAŞ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi ismail.tas@ibu.edu.tr ORCID

Öz

Şeyh-i Türkistân, pîr-i Türkistân adlandırılmalarıyla anılan, sûfi bir şair ve tarikat sahibi müşid olarak Türk milletinin mânevî hayatında asırlarca nüfuzu devam eden ve çeşitli tarikatlar üzerinde de tesirli olan Ahmed-i Yesevî, dikkate değer bir şahsiyettir. Onun Nakşibendî silsilesinin hâcegânından olması bugünkü Türkiye ve Orta Asya Türk devletleri için çok önemli ve etkili bir isim olduğu anlamına da gelmektedir. Kültür ve medeniyet dairemize çok büyük katkıları olan bu büyük zatın fikirlerini ve üslubunu anlayabilmemiz de oldukça önem arz eder. Bu denli etkili bir ismin gerek dil gerekse edebiyatımızın temelleri arasında sayılan eseri ise hikmetleridir. *Divân-ı Hikmet*, esasında Ahmed-i Yesevî'den asırlarca sonra Yesevî dervişleri tarafından tertip edilmiş bir hikmetler mecmuasıdır. Bu bakımdan *Divân-ı Hikmet*'in bazı nüshalarında Yesevî dervişlerinin aynı tarz ve içerikte söyledikleri hikmetler yer almaktadır.

Bu çalışmada, Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinin içerisinde yer aldığı *Divân-ı Hikmet*'in özenle seçilen nüshalarından edisyon kritik yöntemiyle metin kurgusu örneği yer almaktadır. İncelemede bulunduğumuz nüshalarda Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri tespit edilerek sırasına ve konu takibine göre metin oluşturulmuş ve çalışmanın sonunda nüsha farkları karşılaştırma yöntemiyle ayrıca sunulmuştur. Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinin net sayı açısından tespit edilmesinin henüz mümkün olmaması ve çalışmanın genişliği dikkate alınarak yalnızca, metin edisyon kritiği örneğinin ilgililerin istifadesine sunulması amaçlanmıştır. Tarafımızdan 2011 yılında başlanan ve yakın süreçte tamamı yayınlanacak olan *Divân-ı Hikmet Ahmed-i Yesevî* adlı çalışmanın metin tahkiki kısmının örnekleri bu makalenin ana hatlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ahmed-i Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, metin edisyon kritik.

DİVÂN-I HİKMET AHMED-İ YESEVÎ: AN EXAMPLE OF TEXT EDITION CRITICISM

Abstract

Ahmed-i Yesevî, who is known as Sheikh-i Turkestan and Pîr-i Turkestan, is a remarkable person who, as a Sufi poet and spiritual guide of a sect, continued his influence in the spiritual life of the Turkish nation for centuries and was influential on various sects. The fact that he is a khan of the Naqshbandi lineage also means that he is a very important

and influential name for today's Turkey and the Central Asian Turkish states. It is also very important for us to understand the ideas and style of this great person who made great contributions to our culture and civilization. The works of such an influential name, which are considered among the foundations of both our language and literature, are his wisdom. *Divan-ı Hikmet* is essentially a collection of wisdom compiled by Yesevî dervishes centuries after Ahmed-i Yesevî. In this regard, some copies of *Divan-ı Hikmet* contain wisdom spoken by Yesevî dervishes in the same style and content.

In this study, there is an example of text editing using the edition critical method from carefully selected copies of *Divan-ı Hikmet*, which contains the wisdom of Ahmed-i Yesevî. In the copies we examined, Ahmed-i Yesevî's wisdom was identified, the text was created according to its order and subject tracking, and at the end of the study, the differences between the copies were presented separately by comparison method. Because it is not yet possible to determine Ahmed-i Yesevî's wisdom in terms of exact numbers and the breadth of the study, it is aimed to present only a sample of text edition criticism for the benefit of those concerned. The methods and examples of the text analysis part of the study titled *Divân-ı Hikmet* Ahmed-i Yesevî, which was started by us in 2011 and will be published in its entirety shortly, constitute the outline of this article.

Keywords: Ahmed-i Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, text edition critical.

Ø. Giriş

Divân-ı Hikmet'in ilmî yayınının, metninin hazırlanması dil ve kültür hayatımız açısından son derece gereklidir (*Divan-ı Hikmet*'in dil özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nadirhan, 2015, s. 145-1354). Öte yandan *Divân-ı Hikmet*'in sağlıklı bir metnin ortaya konmasındaki zorlukların en önemli sebebi elimizde esere dair eski ve güvenilir bir nüshanın bulunmamasıdır. Mevcut yazmalar ondan birkaç asır sonraya ait olduğundan hem dil hem de muhteva bakımından değişikliklere uğradığı muhakkaktır. Bu değişiklik basma nüshalarda daha da belirgindir. Ancak nüshaların önemli görülenlerinin özellikle yazmaların taranarak Ahmed-i Yesevî'ye ait oldukları kabul edilebilecek hikmetlerin bir araya getirilip farklılıklarına da yer verilerek ideal bir metin kurulması dil çalışmaları için gereklidir (Eraslan, 1992, s. 21-23). Bunun neticesinde hikmetlerin yayımlanması Ahmed-i Yesevî ile ilgili olduğu kadar onunla başlayan dinî-tasavvufî edebiyatımız, dilimiz ve halk edebiyatımızla alakalı da faydalı bilgiler verecek böylece kültürümüzün bir bilinmezi daha aydınlanacaktır (Eraslan, 1993, s. 6; Eraslan, 1989, İA., C 2, s. 159-161. Ayrıca bk. "Ahmed Yesevî" mad., İslam Ansiklopedisi, C I, s. 210).

Çalışmamızda, temel metinlerin tercihinden sonra ana metin kurgusu gerçekleştirilmiştir. İmla meselesi üzerinde kaynakçada belirttiğimiz çalışmalarda ilkelerden de faydalanılarak eş zamanlı okuma gerçekleştirilmiştir. Ele alınan nüshalardan eş zamanlı ve art zamanlı söz varlığının anlambilim ve leksikolojik incelemesi notlandırma yöntemiyle verilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan çalışmamızda söz varlığının *Tarama Sözlüğü* ve Türkçe sözlüklerle de karşılaştırmaları yapılarak anlam değişimleri tespit edilebildiği ölçüde ortaya konulmuştur. Bunun yanında birbirine yakın olacak kelimeler, farklı okumalara mahal verecek kelimeler, metindeki asıl vermemiz gereken anlam karşılaştırmalı olarak dipnotta yer almıştır. Bir kelimenin okunması esnasında sözlük taramalarında birbirine yakın olacak kelimelerin taramada harf değişimlerinin sebep olacağı anlam farklılıkları da kıyaslanmaktadır. Metinde yanlış istinsah edildiği düşünülen ifadeler dipnotta izah edilmiştir. Özellikle sözlüklerde Latin alfabesiyle yazılışında birbirine karıştırılacağı düşünülen sözcüklerin anlamlandırılmaları yapılarak metne konu olan esas sözcüğe açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Metinde metin tamiri yöntemiyle nüsha farkları arasındaki düzenleme gerçekleştirilmiştir. Köşeli parantez ile

belirttiklerimiz TE nüshasında olmayıp ana metne diğer nüshalardan eklediklerimize karşılık gelmektedir. Çalışmamızda, metin transkripsiyon edilirken noktalama kuralları ve cümle kurgusu göz önüne alınmıştır. Çalışmanın sonunda sözlük, dizin, ekler dizini ve tıpkıbasıma yer verilmiştir. Metinde ı: font değişikliği sebebiyle ş ve ş işaretleri kullanılmıştır, özel fontla gösterilen karakterler alfabemizdeki yazı karakterleri sırasında kabul edilmiştir.

1. Tenkitli Metinde Başvurulan Nüshalar

1.1. Türkiyat Enstitüsü Yazmaları, No: 2497: TE

Çalışmada TE kısaltması ile ifade edilmiştir. H. 1290 tarihinde istinsah edilmiş olan söz konusu nüsha 373 varak olup Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri 1b-173b arasında yer almaktadır. Söz konusu yazma hicri 1290 yılında istinsah edilmiştir. Yazmanın diğer varaklarında Azîm Hâce'nin, Hâlis'in ve Kul Süleyman adlı müelliflerin hikmetleri yer almaktadır. Bu nüshanın güncel kaydı İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde şu şekildedir:

“Eser Adı: Hikmet-i Hoca Ahmed Yesevi

Başlık: Hikmet-i Hoca Ahmed Yesevi

Yazar: Hoca Ahmed Yesevi

Yerel Yer Numarası: TAEKY4

Yayın Bilgileri: [y.y.]: [y.y.], 1290

Fiziksel Tanımlama: 173 v. : 26 cm.

Genel Not: Eser "Talik hatla" yazılmıştır. Eserin her sayfasında 11 satır vardır.

N. F. Katanov (nr. 2497)'den nakledilmiştir.

Talik hatla, Çağatay Türkçesiyle, 262x150 (152x85) mm. ölçülerinde, 173 yaprak (1b-173b) olup, (her sayfada) 11 mısra, reddadeli, manzum, aharlı, ince, koyu krem renkli kâğıda yazılmıştır. Kâğıdın ince olmasından bazı sayfalarda yazılar sayfanın arka yüzüne geçmiştir. Başlıklar siyah mürekkep ile yazılmıştır. Bordo renk meşin üstüne siyah karton ve bordürlü, mülevven, gömme, salbekli şemseli, sırtı sarı meşin ciltlidir. 1290 (=1873-4) yılında istinsah edilmiştir.”

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde *Divân-ı Hikmet*'in şu yazmaları da yer almaktadır:

a) “Kitap Demirbaş Numarası: TAEKK3296, Yer Numarası: TAEKK3296, Bulunduğu Yer: Türkiyat Araştırmaları Ens. Kütüphanesi Katanov Koleksiyonu. Başlık: Hikem-i Ahmed Yesevi

Yazar: Ahmed Yesevi

Yerel Yer Numarası: TAEKK3296

Yayın Bilgileri: Kazan: [y.y.], 1295

Fiziksel Tanımlama: 125 s. : 20 cm.

Genel Not: Katanov

IUTAEK Katanov Koleksiyonu”

b) “Başlık: Hikmet-i Hoca Ahmed Yesevi

Dil Kodu: Osmanlıca

Yazar: Hoca Ahmed Yesevi

Yerel Yer Numarası: TAEKY7

Yayın Bilgileri: [y.y.]: [y.y.], [t.y.]

Fiziksel Tanımlama: 278 v. : 25 cm.

Genel Not: Eser, "Talik hatla" yazılmıştır. Eserde 17 satır vardır. Eserin XIV. yüzyılın başlarında istinsah edildiği sanılıyor. N. F. Katanov (nr. 20)'den nakledilmiştir.

Talik hatla, manzum, Çağatay Türkçesi ile, 255x150 (205x100) mm ebadında, 278 yaprak (1b-278b), (her sayfada) 17 beyit, reddadeli, siyah mürekkeple yazılmış. Yer yer yırtılmış ve sararmış; sahife çevrilen yerleri kirlenmiş, bazı sayfaları daha ince krem renkli kâğıtlı ve son sayfası yırtık. Koyu sarı karton ve mülevven, gömme, salbekli şemseli, sırtı sarı meşin ciltlidir; sırtı ve ön kapaktaki şemse ve karton tahrip olmuş olup, XIV. yüzyılın başlarında istinsah edilmiş olabilir." Söz konusu yazmaları değerli hocam Prof. Dr. Musa Duman'ın Türkiyat Enstitüsü müdürlüğü zamanında izni ile alma imkânımız oldu. Daha sonra renkli görüntülerini ise Öğr. Gör. Murat Şimşek'in çekimleriyle ve Prof. Dr. Ayşe Zişan Furat'ın izniyle temin etmiş olduk.

1.2. Emel Esin Nüshası: EE

Çalışmada EE kısaltması ile yer almaktadır. Bu nüshanın 1b-63a varaklarını değerli hocam Prof. Dr. Kemal Eraslan'dan fotokopi olarak temin etme imkânımız oldu. Prof. Dr. Kemal Eraslan hocamızın ifadeleriyle ve gözlemlerimizle nüshayı şu şekilde tarif edebiliriz: Bu nüsha Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinin yer aldığı bir mecmua olup 101 varaktır. İstinsah tarihi eser içerisinde yer almamakla birlikte Hikmetler nüshanın 1b-63a varakları arasında yer almaktadır. Diğer varaklarında ise Azîm Hâce'nin hikmetleri yer almaktadır.

1.3. Ali Emirî Nüshası: AE

Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum, no: 16. Çalışmada AE

Söz konuzu yazmanın künye bilgileri kütüphane kayıtlarında şu şekilde yer almaktadır: Demirbaş numarası "Ali Emirî Efendi Manzum Eserler (Millet Ktb.) 16", eser adı "Divan", yazar adı "Ahmed Yesevî (442-562/1050-1166)", konu "Türk Dili ve Edebiyatı", dili "Türkçe", bulunduğu yer "İstanbul Kütüphaneleri", koleksiyon "İstanbul Kütüphanelerinden Bulunan Türkçe Divanlar", ölçü "253x147 mm", yaprak "85", satır "23", yazı türü "Adi Talik", kâğıt türü "Abadî taklidi Ebru kaplı bir cilt içerisinde." "

Ayrıca, çalışmamızda Millet Kütüphanesi Ali Emirî Manzum No: 17'ye de yeri geldikçe başvurulmuştur.

1.4. Ahmet Caferoğlu Nüshası: AC

Çalışmada AC kısaltması ile yer almaktadır. Fotokopisini Prof. Dr. Kemal Eraslan hocamızdan temin ettiğimiz bu yazmanın istinsah tarihi nüsha içerisinde yer almamaktadır. Mecmua türünde olan bu nüsha 489 varaktan oluşmakta ve içerisinde isimlerini tek tek tespit edemediğimiz pek çok Yesevî dervişinin hikmetleri bulunmaktadır. Söz konusu nüshaya hikmetlerin sınıflandırılmasında ve karşılaştırılmasında başvurulmuştur.

1.5. Manchester, The John Rylands University Library, No: 67. JR

Çalışmada JR kısaltması ile yer almaktadır. Kütüphane kayıtlarında nüshanın üzerine sonradan yazılan 1890 tarihli kaydından M 1800 yıllarında istinsah edilmesi muhtemel olan

nüshada Ahmed-i Yesevî'nin 150 civarında hikmeti yer almaktadır. Eser 97 varaktan oluşmaktadır ve hicri 1241 yılında istinsah edilmiştir. Bu nüshanın okumaları Prof. Dr. Kemal Eraslan hocanın nezinde takip edilmiştir.

1.6. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No: 3898. İÜ

Çalışmada İÜ kısaltması ile yer almaktadır. İstinsah tarihi olarak H 1290 kaydı olan nüsha 119 varaktan meydana gelmektedir. Nüshada, Ahmed-i Yesevî'nin 150 hikmeti yer almaktadır. Kütüphane kayıtlarında şu bilgiler yer almaktadır: "Adı: Kitab-ı hikmet. Birkaç gazel. Risale-i nefsu'r-rahman. Risale-i hadarat-i hams. Başlık: Kitab-ı hikmet. Birkaç gazel. Risale-i nefsu'r-rahman. Risale-i hadarat-i hams. Dil: Turkish, Ottoman

Dil Kodu: ota

Yazar: Ahmed b. İbrahim b. Mahmud Yesevi

Yerel Yer Numarası: NEKTY03898

Yayın Bilgileri: [y.y. : y.y.], h.1137 / m.1725.

Fiziksel Tanımlama: 119 v.; 250X128 mm.

Genel Not: Eserin yazıldığı hattın cinsi: Talik.Sayfadaki satır sayısı: 13

Konu Başlığı: Tasavvuf

Adı geçen yazma İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKTY03898 demirbaş numarası, 297.7 yer numarası ile Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar rafında yer almaktadır. Eser digital erişime açılmış durumdadır.

1.7. Konya, Mevlânâ Müzesi, No: 2583.

Hikmet Mecmuası şeklinde tertip edilen bu yazma 145 varaktan oluşmaktadır. Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri 99b-145b arasında bulunmaktadır. Aynı kütüphanede 2460 numarada 125 varaklık bir nüsha daha yer almaktadır. Çalışmada L kısaltması ile kısmi başvurularda yer almaktadır.

1.8. Türk Dil Kurumu, Yazma B/30/1: TDK

Çalışmada TDK kısaltması ile yer almaktadır. Tenkitli metinde numaralandırmamız hikmetlerin olduğu kısmı 1b olarak kabul edecek şekilde sıralanmaktadır. Özelliklerini kütüphane kayıtlarında yer aldığı şekliyle ifade edelim:

Dil Kodu: Türkçe, Dewey Yer Numarası: T.811.3312, Yazar: Ahmed Yesevî (Ölüm 562/1166), Yayın Bilgisi: 0(0) 0(0), Fiziksel Tanımlama: 15 talik 270x180-150x100 mm Semerkandî. Genel Not:

Türkçe, talik hatla, 270x180-150x100 mm ölçüsünde, 15 satırlı, çift sütunlu, 4b-94b yaprakları arasında, Semerkandî kâğıda yazılmıştır. Sırtı dağınık, kapakları siyah meşin kaplı, şemseli, sırtı vişnerengi meşin kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir. Yer Numarası: Yazma B/30/1

1.9. Milli Kütüphane 06 HK 151

İncelemeye aldığımız bir diğer nüsha ise Ankara Milli Küt. Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, Yazma numarası: 06 Hk 151, DVD:1187. Nüsha 139 varak ve istinsah tarihi olarak h. 1241 m. 1784 tarihleri yer almaktadır. Bu nüshaya kısmi olarak başvurulmuştur. Yazma eser hakkında Milli Kütüphane kayıtlarına baktığımızda 810 tasnif numarası ve Türk

Edebiyatı konu alanında yer almaktadır. Yazmanın 585066 bibliyografik kayıt numarasıyla Milli Eğitim Bakanlığı Ankara Genel Kitaplık'tan 151 kayıt numarası, 894.35-1 tasnif numarası ile 09.01.1947 tarihinde nakledildiği ilk sayfada yer almaktadır. H 1200 tarihli istinsah bilgisiyle şu notlandırma yer almaktadır:

Yıpranmış vişne rengi şemseli, zencirekli, meşin cilt, bazı söz başları kırmızı. Eser genellikle hikmet başlığı altındaki şiirlerden oluşmakta olup, 7a da elkab-ı hazreti Ömer 7b de elkabı hazreti Osman ve 8a da elkab-ı hazreti Ali başlıklı manzumeler ve son tarafta 129a ve 133a da birer münacat bulunmaktadır. Başta üç aded sonda ise bir aded boş sahife vardır. Sonda cilt kapağının içi tarafında Abdülkerim imzası bulunan Farsça bir kayıt yer almaktadır. Sonda cilt kapağının iç tarafının alt kısmında Mehmed Mazhar Hacı Rüstem, Hacı Mehmed Ömer Hecari ve Hacı Abdülhalik'e ait isim kayıtları vardır. 1b de Vakıf kelimesiyle Abdurrahman'a ait bir mühür bulunmaktadır. Ayrıca sahifenin üst tarafından aynı şahsa vakıf kaydı vardır. Ist. Kt. T. Y. P. K. Cild 1. Sahife 1 ve 2 Not: Yazarın adı eserin birçok yerlerinde Hacı ahmed olarak geçmekte ve 128a da açık bir şekilde Hacı Ahmed Yesevî denmektedir.

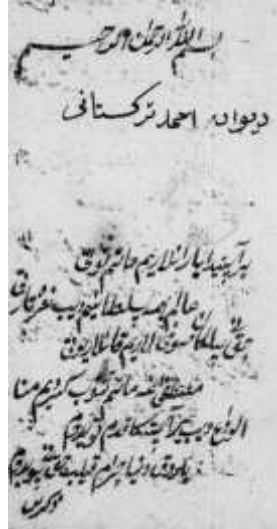
1.10. Diğer Nüshalar

Divan-ı Hikmet eserinin yayına hazırlanması esnasında kullandığımız ve temin ettiğimiz diğer yazmaların detaylarına kitap çalışmasında yer vereceğiz. Ancak Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinin bulunduğu ve temin ettiğimiz bazı yazmaları kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

1- Paris Milli Kütüphanesi, "Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Supplément turc 572" numaralı 334 varaklık yazma,

2- Paris Milli Kütüphanesi, "Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Supplément turc 378" 356 varaklık yazma,

3- Paris Milli Kütüphanesi, "Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Supplément turc 748" 128 varaklık yazma, büyük bir kısmı Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerine yer vermektedir.

4- Paris Milli Kütüphanesi; "Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Supplément turc 1007"

5- Paris Milli Kütüphanesi, “Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Supplément turc 1151” bu yazmanın içerisinde sınırlı sayıda Ahmed-i Yesevî'nin hikmetine yer verilmiştir.

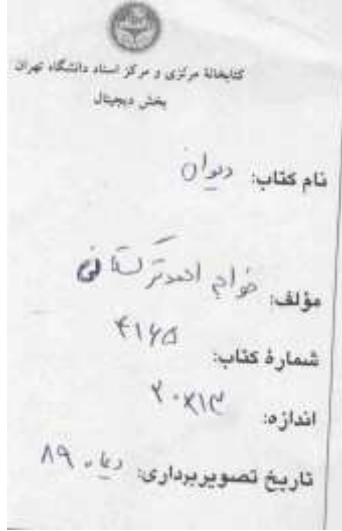
6- Paris Milli Kütüphanesi, “Ahmed-i Yesevî (1...-1166). Auteur du texte. Ahmed Yesevi. Recueil des poésies mystiques de Ahmed Yesevi, auquel est donné le titre de,.. 1786-1800.” “Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits.Supplément turc 1191”

7- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kültür Kitaplığı demirbaş no K557, bu yazma 22 varaklık matbu bir nüshadır.

8- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kültür Kitaplığı K1667 demirbaş numaralı 45 varaklık yazma nüshadır.

9- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kültür Kitaplığı BEL_Yz_K098 demirbaş numaralı 173 varaklık yazma nüshadır.

10- Divan-ı Hikmet Tahran nüshası; 85 varaklık bir yazmadır: Tahran Merkez Kütüphanesinde bulunmaktadır, renkli görüntüleri tarafımızdan temin edilmiştir.

11- Princeton Üniversitesi H 1299 tarihli 286 yapraklık matbu nüshadır. Demirbaş numarası njp.32101076399219 olarak kayıtlarda yer almaktadır.

Divan-ı Hikmet'in tenkitli metni hazırlanırken birçok nüshaya başvuruldu, ancak hikmet öncesinde yer verdiğimiz nüsha kısaltmaları en çok başvuruda bulduklarımızın sıralanmasını ifade etmektedir. Ayrıca, Divan-ı Hikmet'in Hacı Hasan Şükrü Efendi tarafından tercüme edilmiş olan Tercüme-i Divân-ı Ahmed Yesevî eserine de yer yer başvurulmuştur. Bu eserin Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesi TAHIRAGATEKKE386 numaralı matbu nüshası yeniden okunarak çalışmamızda THR kısaltmasıyla yer verilmiştir. Söz konusu eser hakkında Necip Fazıl Kurt tarafından metinbilim incelemesinin yer verildiği doktora tezi hazırlanmıştır (Necip Fazıl Kurt, Tercüme-i Divan-ı Ahmed-i Yesevi'nin Metin Dilbilim Açısından İncelenmesi (Giriş-Metin Dilbilim İncelemesi-Metin-İndeks-Tıpkıbasım), T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara 2018). Söz konusu matbu eserin bir örneği de İBB Atatürk Kitaplığı K 1667 numarada yer almaktadır.

Ahmed-i Yesevî'nin *Divân-ı Hikmet* eseri, her şeyden önce Türk milletini şekillendiren, kültürel değerlerimizin yanında ictimâî tarihimiz açısından da son derece önemli olmuştur. İşte

bu önemli eserin bahsettiklerimizden başka birçok matbu ve yazma nüshası yer almaktadır. Çalışmamızın sınırları içerisinde bu kadarına yer vererek tenkitli metin ve nüsha karşılaştırması örneklerine yer verelim:

2. Metin

1. HİKMET

HİKMET

(AC 30b-34a, EE 1b-6a, İÜ 1b-3b, JR 56a-57b, L 154-161, TDK 4b-6a, TE 1b-3b, AE 1b)

1

Bismi'llâh dēp , beyân eylep̄ , hikmet aytıp̄

Ṭāliblerge dürr ü güher saçtım mene.

Riyāzetni kattıḡ tartıp̄ , kanlar yutup̄

Mēn Defter-ı şānı sözün açtım mene.

2

Sözni aytım , her kim bolsa dídār-ṭaleb,

Cānnı cāngā peyvend kılıp̄ regni ulap̄ ,

Ġarib faķir yetimleriniñ başın silep̄

Köñli bütün ḥalāyıkdın kaçtım mene.

3

Ḳayda körseñ köñli sınıuķ , merhem bolgıl ,

Andağ̄ maẓlūm yolda ķalsa , hem-dem bolgıl ,

Rūz-ı maḥşer dergāhıgā maḥrem bolgıl ,

Mā vü menlik ḥalāyıkdın keçtim mene.

4

Ġarib, faķir, yetimleri Resūl sordı ,

Uşol tüni Mı' rāc çıkıp̄ didār kördi,

Ḳaytıp̄ tüşüp̄ Ġarib , yetim izlep̄ yördi,

Ġaribleriniñ izin izlep̄ tüştim mene.

5

Ümmet bolsañ , Ġariblerge tābi' bolgıl ,

Āyet, ḥadis her kim aytsa, sāmi' bolgıl ,

Rızķ u rüzî her ne bërse, ķāni' bolgıl ,

Ḳāni' bolup̄ şevķ şarābın içtim mene.

6

Medine'ge Resül barıp boldı ğarîb,
Ġarîblıkda miñnet tartıp boldı ğabîb,
Cefâ tartıp Yaratқан'ğa boldı karîb,
Ġarîb bolup 'ağbelerdin aştım mene.

7

'Āqıl erseñ, ğarîblerniñ köñlin avla,
Muştafâ dek elni kezîp yetim kavla,
Dünyâ-perest nâ-cinslerdin boyun tavlâ,
Boyun tavlâp deryâ bolup taştım mene.

8

'Işq bâbını Mevlâ'm açqaç maña tegdi,
Tofraq kılıp "Hâzır bol!" dep boynum egdi,
Bârân-şifat melâmetniñ oqı tegdi,
Peykân alıp yürek bağrım tēştım mene.

9

Köñlüm kattıg , tilim aççıg , özüm zâlim,
Kur'an oqup 'amel kılmay yalğan 'âlim,
Ġarîb cânım şarf eyleyin , yoktur mâlim,
Ġağ'dın korqup otqa tüşmey biştım mene.

10

Altmış üçke yaşım yetti, öttüm ğâfil,
Ġağ emrini muhkem tutmay özüm câhil,
Rûze, namâz қаzâ kılıp boldum kâhil,
Yaman izlep yahşılardın kēçtim mene .

11

Vâ-dirîğâ, muğabbetniñ câmın içmey,
Ehl ü 'iyâl ğânımândın tükel kēçmey,
Cürm ü 'işyân girihlerin munda çiçmey ,
Şeytân ğâlib, cân bērerde şaştım mene.

12

İmānımğa çengāl urup kıldı ğamnāk,
Pir-i muġān hāzır bolup saçtı tiryāk,
Şeytān la'ın mendin kaçırp kitti bī-bāk,
Bi-ħamdi'llāh nūr-ı imān ilttim mene.

13

Pir-i muġān hızmətide yügrüp yördüm ,
Hızmet kılıp, közüm yummay hāzır turdum ,
Meded kıldı, 'Azāzil'ni kavlap sürdüm ,
Andın soñra kanat kaçırp uçtım mene.

14

Ġarib, faķir , yetimlerni kılgıl şādmān ,
Halklar kılıp 'aziz cāniñ kılgıl kurbān ,
Tu'me tapsañ, cāniñ bile kılgıl mihmān ,
Haķ'dın eştip bu sözlerni aytım mene.

15

Ġarib, faķir , yetimlerni her kim sorar ,
Rāzi bolur ol bendedin Perverdigār.
Ay bi-ħaber , sen bër sebep, özi asrar;
Haķ Muştafā pendin eştip aytım mene.

16

Yetti yaşda Arslan Bāb'ğa bërdim selām ,
Haķ Muştafā emānetin kıldı in'ām ,
Uşol vaķtda miñ bir zikrin kıldım tamām,
Nefsim ölüp Lā-mekān'ğa aşım mene

17

Hurma bërıp başım silep nazār kıldı,
Bir fırsatda 'uķbā sarı sefer kıldı,
"El-vedā!" döp bu dünyādın güzer kıldı,
Mekteb barıp kaynap tolup taşım mene.

18

İnnâ fetehnâ'nı oqup ma'nâ sordum ,
Pertev saldı , bi-hod bolup didâr kördüm ,
Urup "Uskut!" dedi , baqıp turdum ,
Mużtar bolup köz yaşımnı saçtım mene

19

Ey bi-haber ma'nî bol dep beyân kıldı,
Bir âyetni yüz miñ ma'nî 'ayân kıldı,
Hvârlıq zârlıq meşakqatnı nişân kıldı,
Andın soñra Hâq yolığa tüşüm mene.

20

Andın sora çöller kezip giyâh yedim ;
"Eyâ nādân , ma'nâ bol!" dep aydı bildim;
Rûzî kıldı, 'Azâzil'ni tutup mindim;
Lenger töküp, belin basıp yançtım mene.

21

Zikrin tamâm kılıp öttüm divânege ,
Hâq'dın özge hiç sözlemey bigânege,
Şem'in izlep şâgird kirdim pervânege,
Aşker bolup köyüp yanıp öçtim mene .

22

Nâm u nişân hiç qalmadı, lâ lâ boldum ,
Allâh yâdın ayta ayta illâ boldum,
Hâliş bolup, muhliş bolup Allâh boldum,
Fenâ fi'llâh maqâmığa aştım mene.

23

Sünnet ermiş, kâfir bolsa, bërme âzâr,
Köñli kattıq dil-âzârdın Hudâ bizâr,
Allâh haqqı, andağ kulğa Siccîn tayyâr ,
Dânâlardın eştip bu söz ayttım mene.

24

Sünnetlerin muhkem tutup ümmet boldum ,
Yer astığa yalğuz kirip nūrğa toldum ,
Haq-perestler maqāmığa mahrem boldum,
Tiğ-ı bātın birle nefsnı yançtıım mene.

25

Nefsim meni yoldın urup hār eyledi ,
Tilmür turup halāyıkka zār eyledi,
Zıkr ayturmay şeytān birle yār eyledi,
“Hāzır-sen.” dēp nefis başını sançtıım mene.

26

Kul Hıvāce Aḥmed, gāflet birle ‘ömrüñ ötti,
Vā-ḥasretā, közdin tizdin kuvvet kitti,
Vā-veyletā, emānetniñ vaqtı yetti,
‘Amel kılmay, kārvañ bolup köçtim mene.

2. HİKMET

(AC 139b-143b, EE 60b-62b, İÜ 26a-29b, JR 87b-89a, TDK 1b-2a)

Münācāt-ı Ḥazret-i Hıvāce Aḥmed-i Yesevî ‘aleyhi’r-raḥme

Bismi’İllāhi’r-raḥmāni’r-raḥım

1

Münācāt eyledi Miskin Hıvāce Aḥmed,
İlāhî, kııl heme bendeñni raḥmet!

2

Ġarib Aḥmed sözi hergiz qarımas,
Eger yer astığa tüşse , çürimes .

3

Yene mensūḥ bolup ol hār bolmas,
Oḡuğan bendeler bimār bolmas.

4

Oḡuğanı kıılur-men anda şefkat ,
Cihānda körmegey bir zerre miḥnet ,

5

Hudây'ım kılsa in'âm maña cennet,
Eşitkenni kılay anda şefâ'at .

6

Tilese, her ne dese, Teñri børsün,
Muhabbet şevkını kögsige salsun!

7

Cemâln körsetip Perverdigâr'ım,
Özin yolığa salsun, bir ü bar'ım!

8

Hudây'ım eylesün maşerde hurrem,
Kıyâmetde uluğ zâtığa maħrem!

9

Du'âğa yârî berse her müselmân,
Öler vaqıtıda iltkey nür-ı imân.

10

Meniñ hikmetlerim derdlikke dermân,
Eşitmey her kim ölse , kılgay armân.

11

Meniñ hikmetlerim derdlikke dârû,
Çıkarsa kögsidin her laħza yâ Hû!

12

Meniñ hikmetlerim 'aşıkını cānı,
Közidin yaşı aqsa, gazi kanı .

13

Meniñ hikmetlerim 'âlemğa tolğan,
Kişi büy iltmese, ol yolda kalğan.

14

Meni hikmetlerimni sanı yoqtur,
Heme tãlib oqur imkânı yoqtur.

15

Meniñ hikmetlerim 'âlemde dâstân ,
Rûhum kelse, kıılır şöhetni büstân.

16

Meniñ hikmetlerim kânı hadîsdür,
Kişi fehm etmese , bilgil, habîsdür .

17

Meniñ hikmetlerim derdlikni örter,
Bolur 'aklı ziyâde, şevkı artar.

18

Meniñ hikmetlerim deryâ-yı 'ummân,
Kişi nüş etmese, ol teşne kalğan.

19

Meniñ hikmetlerim t̄alibni rızkı,
Eger çendiki bolsa cürm ü fışkı,

20

Kelip şöhet içinde oturur-men,
Muhabbet birle bakıp köydürür-men,

21

Meniñ hikmetlerim fermân-ı Sübhân,
Oğup uksañ, heme ma 'nî-i Kur'an.

22

Meniñ hikmetlerim 'âlemğa sultân,
Kılur bir lahzada çölñi gülistân .

23

Meniñ hikmetlerim müşkilge âsân,
Kıyâmetde kılur t̄alibni hândân.

24

Rūhum şādmān bolup t̄alibge bağgay ,
Yüreki örtenip köz yaşı aqğay .

25

Meniñ hikmetlerim şevk-ı muhabbet,
Köziniñ yaşığa kılğay tahâret.

26

Namāzığa Resūlu'llāh imāmı,
Aniñ kavmı melā'ikler tamāmı.

27

Şikestelik bilen kılgan namâzı,
Kabûl bolğay anıñ Hâk'ğa niyâzı .

28

Meniñ hikmetlerim 'aşıkka aytıñ,
Dili âyine dek şadıqqa aytıñ!

29

Meniñ hikmetlerim her kim okusa,
Eşitkenler bir az köz yaşı kılsa,

30

Kıyâmetde aña hâdi bolur-men,
Eger derdlik bolsa, dârü kıılır-men.

31

Heme kûr u ker ü bätını güzâf,
Tamâm 'âlemni kezdim, körmedim şâf.

32

Meniñ hikmetlerim şarrâfğa aytıñ,
Hudây-ı bâ-kerem Vahhâb'ğa aytıñ!

33

'Adâlet pâdışâh bir atı Şadıq,
Kıılır bir lahzada vaşlığa lâyıq.

34

Meniñ hikmetlerim nâdân eşitmes,
Veli köñli qara pendimni tutmas .

35

Özidin bi-haber, Allâh'ğa münkir,
Edebsiz bi-edeb, dünyâda bi-pir.

...

3. Nüsha Karşılaştırması

1. HİKMET

1 bismi'lla dep: TDK, İÜ, L
bismi'llah'dın

b. eylep: AC, EE, JR, TE b.eyley

h. aytıp: TDK h. ayttım, L h. aytsam

taliblerge: EE, JR taliblerga

saçtım: JR saçdım

sözün: İÜ sözüm, JR sözdün, L'de yok.

THR 4/3:

Bismil'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥim

Bismi'llāh diyüp beyān idem ḥikmet
eydüp

Ṭāliblere dürr ü güher saçtım ben

Riyāzeti ḳavī idüp ḳanlar yutuḫ

Men Defter-i Šāni sözdün açtım ben

AE 1b-5a arasında hikmetlerden satırları
karışık olarak yer almaktadır.

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥim

Bismi'llāh'dın beyān eyley ḥikmet aytıp

Ṭāliblerge dürr ü güher saçtım mene

Riyāzetni ḳattıḫ tartıp ḳanlar yutuḫ

Mēn Defter-i Šāni sözün açtım mene

2 s. ayttım: AC, EE s. aydım

cānga: İÜ, TE cange

regni ulap: JR köngül ulap, L regni avlap

garib...yetimlerin: TDK, EE

garib...yetimlerini, İÜ garib yetim

fakirlerni

başın silep: TE halın sorap

k. bütün: EE, TE k. kattıḫ.

ḳaçtım: keçtim AE, ḳaçtım: ḳaçtım

THR 4/3-4

Sözünü eydeyim her kim olsa dīdār-ṭaleb

Cānını cāna peyven ḳıluḫ renk bağlaḫ

Ġarib yetim fakīrlereḫ gönlüḫ ḥōşlab

Gönlü bütün ḫalāyıkdan ḳaçtım ben

3 körseng: İÜ barsa, L barsang

m. bolgıl: L m. bolgın

andag: AC, TDK andak

y. kalsa: AC y. körseng, İÜ anda bolsa

h. bolgıl: L h. bolgın

didariga: EE, JR dergahıga

m. bolgıl: L m. bolgın

keçtim: AC, EE, TE kaçtım.

THR 4/5-6

Nerde görsen ḳalbi kırık merhem urgıl

Ḳande mazlüm yolda bulsan hem-dem

olgıl

Rüz-ı maḫşer dergāhına maḫrem olgıl

Kedi gibi ḫalāyıkdan ḳaçtım ben

4 sordı: İÜ söydi, L sevdi

tüni: TDK, EE, L keçe, İÜ küni

garib...yördi: TDK, JR, L garib yetim

halın sordı

yetim: İÜ fakir

gariblerin: AC, TDK, EE, İÜ, L
gariblerini

tüştim: AC yördüm, TDK, EE, L tüşüm,
TE yördüm.

THR 4/7

Ġarib yetimleri resül şordı

Ol gice mi'rāca ḳıḫūḫ dīdār gördi

THR 5/1

Rüc'et idüp ḫarib fakīr ḫāllerüḫ şordu

Ġariblerüḫ izin izleyüp geldim ben

5 gariblerge: TDK, EE, JR, L gariblerga

t. bolgıl: TDK t. bolgın, L t. bolgın

s. bolgıl: L s. bolgın

rızık u ruzi: İÜ rezzak

k. bolgıl: L k. bolgın.

6 Medine'ge: TDK Medine'ga

gariblikda: TDK, EE garibligda, L
gariblikde

Yaratkan'ga: L Yaratkan'ge

aştım: AC açtım.

7 gariblerin: EE, L gariblerini

dünyaperest: JR dünyafereḫ

Dörtlük TDK ve İÜ'de yok.

8 Mevla'm: L İge'm

açkaç: TDK, EE, İÜ açgaç, L açtı, TE
açkeç

manga: L menge

tofrak: L tofrag

tofrak... egdi: AC hak Mustafa boynum
egdi

h. bol dep: L h. bolup.

9 könglüm: EE, L dilim

kattıḫ: İÜ aççıḫ

aççıḫ: İÜ kattıḫ, L aççıḫ

özüm: AC, JR özüm

s. eyleyin: L s. eylesem

otka: JR otga, L otke.

10 yaşım: İÜ 'ömrüm

özüm: AC, TDK, İÜ, JR könglüm

ruze namaz: AC namaz ruze

yaman...mene: İÜ yahşı izlep
yamanlardın kaçtım mene

keçtim: AC, TDK kaçtım

Dörtlük TE'de yok.

11 muhabbetning: TDK, EE, TE
muhabbetni

girişlerin: AC, JR girişlerini

çičmey: AC yişmey, JR, TE açmay.

12 h. bolup: AC h. bol dep, İÜ h. turup

saçtı: İÜ attı, L saçdı

mendin kaçıp: İÜ kaçıp kitti mendin.

13 yügrüp: TDK, EE, L yügürüp

yördüm: L yördüm

h. turdum: JR h. turdım
kavlap: EE kavup
sürdüm: L sürdim
uçtım: TDK, EE, İÜ uçtum
Dörtlük TE'de yok.
14 fakir: AC, İÜ miskin
kılğıl şadman: AC, TDK, İÜ, L şadman
kılğıl
h. kılıp: L h. etip
kılğıl kurban: AC, TDK kurban kılğıl, JR
idgil kurban
tu'me: AC ta'am
c. bile: AC, JR, L c. birle
kılğıl mihman: AC, TDK, İÜ mihman
kılğıl
Hak'dın: AC gaybdın
Dörtlük TE'de yok.
15 fakir: AC, JR miskin
yetimlerini: TDK, L miskinlerini
sorar: L sever
ay b.: EE bes b., iy b.
sen: JR'de yok
pendin: TDK sözin
ayttım: TDK, EE, İÜ, JR aydım
Dörtlük TE'de yok.
16 A. Bab'ga: AC A. Babam, İÜ A.
Bab'ge, JR A. Baba'mga, L A. Baba'ga
berdim s.: AC kıldı s., TDK, EE, İÜ
kıldım s.
kıldı in'am: kılıp in'am, JR kiling in'am,
L kıldı tamam
uşol vaktde: AC ol haletde, TDK uşol
halet İÜ, JR, L uşol halda
n. ölüp: L n. üçün
la-mekanga: AC, TDK la-mekannı
makamıga, İÜ la-mekannı makamıga
Dörtlük TE'de yok.
17 dünyadın: EE 'alemdin
Dörtlük TE'de yok.
18 m. sordum: JR m. sordım
p. saldı: JR p. salıp
d. kördüm: JR d. kördim
molla: TDK, JR, L mollam
urup: JR urdı
uskut dedi: L sögüp sevdi
b. turdum: JR b. turdım
muztar... mene: AC, EE, JR yaşım saçıp
muztar bolup turdum mene
Dörtlük TE'de yok.
20 giyah yedim: AC Hak'nı söyledim, JR
Hak'nı sordum
eya nadan: İÜ eybi-haber
L'de Dörtlük şöyledir:
İybi-haber ma'ni bol dep beyan kıldım
Bir ayetni yüz ming ma'nide 'ıyan
kıldım

H'arlık zarlık meşakkatını nişan kıldım
Andın songra Hak yolıga tüştüm mene.
Dörtlük TE'de yok.
21 zikrin: L zikrim
divanege: İÜ canānege
ş. kirdim: L ş. boldum
ahker...yene: TDK köyüp bişip yanıp
ahır öçtüm mene, İÜ, L köyüp yanıp
ahker bolup öçtüm mene, AC'de yok,
Dörtlük TE'de yok.
22 boldum: JR boldım
A. yadın: İÜ, JR A. zikrin
aştı: TDK, İÜ tüştüm
Dörtlük L ve TE'de yok.
23 tayyar: EE tayyar
eşitip: L tınglap
s. ayttım: İÜ, JR aydı, L sözni saçtım
Dörtlük TE'de yok.
24 ü. boldum: JR ü. boldım
yalguz kirip: AC kirdim erse
toldum: JR, L toldım
makamıga: L makamıge
mahrem b.: L hayran b.
Dörtlük TE'de yok.
25 har e.: AC, İÜ, L hvar e.
tilmür: TDK tirmül
halayıkka: İÜ, JR halayıkka, l halayıkke
zıkr ayturmay: AC zikrin aytmay
hazırsen dep: L hazır turup
sançtı: TDK, İÜ, L yançtı
3. ve 4. mısralar EE'de yok, L'de 2. ve 3.
mısraların yeri değişik
Dörtlük TE'de yok.
26 g. birle: TE g. birlen
'ömrüng: TE 'ömring
emanetning: TDK, İÜ emanetni
k. bolup: AC k. bolup
köçtim: L köçtüm.

2. HİKMET

2 tüşse: TDK, EE kelse
çürimes: TDK, JR çürümes.
3 m. bolup: AC m. bolup, EE m. olup
har: EE, JR hvar.
4 okugannı: AC, İÜ eşitkenni, EE
okuganga
şefkat: TDK rahmet
cihanda...mihnet: TDK eşitkenni kılay
tangla şefa'at.
5 eşitkenni...şefa'at: TDK eşitken
körmegey bir zerre mihnet.
6 kögsige: İÜ kuyige
salsun: JR tutsun
Beyit EE'de yok.
7 yolıga: İÜ yolıge
Beyit EE'de yok.

8 Huday'ım: AC, JR ilahi, İÜ ilahım	talibga: JR talibge
ulug z.: EE arıg z., İÜ u. zatige.	bakgay: JR bakdı
9 du'aga: JR du'age	akgay: JR aktı
berse: JR bersün	Beyit EE ve İÜ'de yok.
vaktıda: JR vaktıda.	25 mening: EE, İÜ meni
10 mening: TDK, EE, İÜ meni	közining: TDK, JR közini
derdlikke: TDK derdlikka, İÜ derdiga	yaşıga: İÜ yaşıda, JR yaşını.
ölse: TDK kalsa.	26 namazıga: İÜ namazıge
11 derdlikke:TDK derdlerga	anın: TDK, EE, İÜ anı
Beyit EE ve İÜ'de yok.	mela'ikler: TDK, EE melayikler.
12 Beyit EE ve İÜ'de yok.	27 k. bolgay: TDK, EE k. olgay
14 Beyit AC, EE, İÜ ve JR'de yok.	Hak'ga niyazı: JR kılğan namazı.
15 mening: TDK, İÜ meni	28 sadıkka: AC sadıkga
dastan: TDK, EE dastan.	Beyit JR'de yok
16 mening: TDK, EE, İÜ meni	29 bir az: JR barı
k. fehm etmese: TDK, EE k. buy iltmese	Beyit AC ve EE'de yok.
bilgil habisdür: İÜ, JR ol mültemesdür	30 derdlik: JR rencur
Beyit AC 'de yok.	Beyit İÜ'de yok.
17 Beyit AC, EE ve İÜ'de yok.	31 'ālemni: TDK, İÜ iklimni
18 Beyit AC, EE ve İÜ'de yok.	Beyit EE ve JR'de yok.
19 mening: TDK, İÜ meni.	32 mening: TDK, EE, İÜ meni
20 Beyit AC, EE ve İÜ'de yok.	sarrafga: JR 'aşıkga
21 mening: EE, İÜ meni.	Vahhab'ga: İÜ Vahhab'ge.
22 'ālemga: TDK, EE 'ālemde	33 vaslıga: İÜ vaslıge.
çölni: AC, İÜ şebni	34 mening: TDK, EE, İÜ meni
gülistan: AC, JR şebistan.	p. tutmas: TDK, EE p. almas.
23 müşkilge: JR her müşkil	35 özidin: AC hatdın, JR Huda'dın
Beyit EE ve İÜ'de yok.	Allah'ga: JR Allah'ge
24 ş. bolup:AC ş. bolıp	Beyit EE'de yok.

Sonuç ve Öneriler

Tenkitli metin çalışmalarında uygulanan genel yöntem bir temel nüsha seçilerek diğer nüshalarda yer alan farkların ifade edilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Oysa müellifinden sonra kaleme alınan *Divân-ı Hikmet* gibi eserlerde bu teknik daha farklı ele alınmalıdır. Divan-ı Hikmet nüshaları içerisinde Ahmed-i Yesevî'nin takipçilerinin hikmetleri ve aynı ölçülerle başka hikmetlerin bulunması, nüshalarda hikmetlerin aynı beyitlerle yer almaması söz konusu yöntemi uygulamayı zorlaştırmaktadır. Divan-ı Hikmet'in bir ana nüsha üzerinden diğer nüshalardaki farklılıkları belirtmek yetmeyeceği için metin tamiri yöntemi ile edisyon kritik gerçekleştirilmelidir. Hazırladığımız metinde takip ettiğimiz nüshalardan bütüncül değerlendirmeyle eklemeler yapılmalıdır. *Divân-ı Hikmet*'in yazma ve basma nüshalarında bulunan hikmetlerin büyük çoğunluğunu Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri teşkil etmektedir (Eraslan, 1993, s. 34). Kullandığı mahlaslar içerisinde “Kul Hâce Ahmed”, “Hâce Ahmed”, “Miskîn Ahmed”, “Yesevî” gibi mahlaslar yer almaktadır. Ahmed-i Yesevî'nin bütün hikmetlerini içine alan tam ve güvenilir bir nüsha bulunmamaktadır. Tespit edilen nüshaların eskileri 16 veya 17. yüzyıllara aittir. Bu bakımdan elde bulunan nüshaların ancak ana metne sadık kalarak istinsah edildiği fikri Kemal Eraslan tarafından ve Ahmet Caferoğlu tarafından dile getirilmektedir. Yazma ve basma nüshalarda hikmet sayısı değişmekle birlikte baskı nüshalar içerisinde en fazla hikmet Kazan baskılarında yer almaktadır (Eraslan, 1993, s. 34-35). M. Fuâd Köprülü, hikmetlerin fikrî yönünü dinî-tasavvufî unsurlar, şekil yönünü de millî unsular teşkil etmektedir görüşünü belirtmektedir (Ahmed Yesevî mad., İA, C I, s. 214). Kemal Eraslan ve Ahmed Caferoğlu *Divân-ı Hikmet* nüshalarının dil bakımından mahallî hususiyetler

taşıyan Doğu Türkçesine dahil olduğu görüşündedir. Ancak, 16. yüzyıl sonrasında çalışmamıza konu ettiğimiz yazmalarda Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerinden de bahsetmek mümkündür. Ahmed-i Yesevî'nin şahsı ve hikmetleri tarihimiz ve milletimiz açısından son derece önemlidir. Çünkü, Ahmed-i Yesevî hikmetleriyle alp erenler yetiştirmiş, dünya tarihinin çok mühim askerî harekâtlarına eleman yetiştirmiş, kıymetli elemanlar vermiş bir kaynağın sahibidir. Onun anlayışıyla yeşeren nesiller Yunus Emre'yi, Hacı Bektâş-ı Veli'yi ve daha nicelerini Anadolu topraklarında sürgün vermiştir. Ahmed-i Yesevî'yi bizim halkımızın çok iyi tanınması lâzım! Çünkü şükran borcumuz var, çünkü büyüğümüz, çünkü ecdadımız, kültürümüzün en önemli isimlerinden biridir. Bu sebeple, *Divân-ı Hikmet*'in ilmî yayınının, metnin hazırlanması dil ve kültür hayatımız açısından son derece gereklidir. Öte yandan *Divân-ı Hikmet*'in sağlıklı bir metnin ortaya konmasındaki zorlukların en önemli sebebi elimizde esere dair eski ve güvenilir bir nüshanın bulunmamasıdır. Mevcut yazmalar ondan birkaç asır sonraya ait olduğundan hem dil hem de muhtevâ bakımından değişikliklere uğradığı muhakkaktır. Bu bakımdan, metin kurgusunda, gerek okuma esnasında kelimelerin anlamlarına göre okuma hatalarını gidermeye çalıştığımız sözlükler, gerekse dil bilgisi kurallarını tespit etmemizde ve metin imlasındaki yöntemimizi belirlediğimiz kaynakça kısmında yer verdiğimiz eserler oldukça önemlidir. *Divân-ı Hikmet* nüshalarının önemli görülenlerinin, özellikle yazmaların taranarak Ahmed-i Yesevî'ye ait oldukları kabul edilebilecek hikmetlerin bir araya getirilip farklılıklarına da yer verilerek ideal bir metin kurulması dil çalışmaları için gereklidir. Bunun neticesinde hikmetlerin yayımlanması Ahmed-i Yesevî ile ilgili olduğu kadar onunla başlayan dinî-tasavvufî edebiyatımız, dilimiz ve halk edebiyatımızla alakalı da faydalı bilgiler verecek böylece kültürümüzün bir bilinmezi daha aydınlanacaktır.

Kaynaklar

- Akalın, Ş. H. vd. (2011). Türkçe sözlük. (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Ali Seydi, (1929-1930). Resimli yeni Türkçe lugat. İstanbul.
- Arat, R. R. (1953). Türkçe metinlerde e/i meselesi. *Rocznik Orientalistyczny*, XVII, 311.
- Arat, R. R. (1955). Türkçede kelime ve eklerin yapısı. *TD IV*, 43, s. 396-401.
- Atalay, B. (1939-1941). *Divân Luğâtî't-Türk: Divânü Lûgat-it-Türk tercemesi*. (çev. Besim Atalay), 3 Cilt. Ankara: TDK Yay.
- Atalay, B. (1970). Abuşka Lugatı veya Çağatay sözlüğü. Ankara.
- Ayverdi, İ. & Topaloğlu, A. (2011). (Redaksiyon-etimoloji Ahmet Topaloğlu tarafından yapılmıştır), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-III*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 4. Baskı.
- Caferoğlu, A. (1929). Türkçede -daş lahikası. İstanbul.
- Caferoğlu, A. (1989). Türkçemizde -gıl ve -gil emir eki. *TDAYB*, 1-10.
- Eraslan, K. (1970). Doğu Türkçesinde ek uyumsuzluğuna dair. *TDED XVIII, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 113-124.
- Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevi ve Divan-ı Hikmeti. *Türk Edebiyatı Özel Sayısı*, 192, 13-14.
- Eraslan, K. (1989a). Ahmed Yesevi. *İslam Ansiklopedisi*, C 2, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eraslan, K. (1989b). Ahmed Yesevi'nin hayatı. *Türk Edebiyatı Özel Sayısı*, 192, 37-43.

- Eraslan, K. (1992). Divan-ı Hikmet nüshalarının dili. *Milletlerarası Yesevî Sempozyumu Bildirileri*, 26-27 Eylül, Ankara. 21-23.
- Eraslan, K. (1993). *Ahmed-i Yesevî Divân-ı Hikmet seçmeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eraslan, K. (1998). “Ahmed-i Yesevî”, *Yesevilik Bilgisi*, Ankara. 78-96.
- Eraslan, K. (2012). Divân-ı Hikmet mad. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay, C 9, 429-430.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri-fil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi.
- Nadirhan, H. (2015). Ahmed Yesevî hikmetlerinin dil özellikleri üzerine bazı mülâhazalar. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(8), 145-1354.
- Nazima, A. (1319). (Faik) Reşad. *Mükemmel Osmanlı Lugatı*. İstanbul.

Extended Abstract

Ahmed-i Yesevî, who is known as Sheikh-i Turkestan and Pîr-i Turkestan, is a remarkable person who, as a Sufî poet and spiritual guide of a sect, continued his influence in the spiritual life of the Turkish nation for centuries and was influential on various sects. The fact that he is a khan of the Naqshbandi lineage also means that he is a very important and influential name for today's Turkey and the Central Asian Turkish states. It is also important for us to understand the ideas and style of this great person who made great contributions to our culture and civilization. The works of such an influential name, which are considered among the foundations of both our language and literature, are his wisdom. Divan-ı Hikmet is essentially a collection of wisdom compiled by Yesevî dervishes centuries after Ahmed-i Yesevî. In this regard, some copies of Divan-ı Hikmet contain wisdom spoken by Yesevî dervishes in the same style and content.

Preparation of the scientific publication and text of Divan-ı Hikmet is extremely necessary for our language and cultural life. On the other hand, the most important reason for the difficulties in producing a sound text of Divan-ı Hikmet is that we do not have an old and reliable copy of the work. Since the existing manuscripts date back several centuries, they have certainly changed in terms of both language and content. This change is even more evident in printed copies. However, language studies must establish an ideal text by scanning the important copies, especially the manuscripts, and bringing together the wisdom that can be considered to belong to Ahmed-i Yesevî and including their differences. As a result, the publication of the wisdom will provide useful information about Ahmed-i Yesevi, as well as our religious-mystical literature, language, and folk literature that started with him, so that another unknown of our culture will be illuminated.

In our study, the main text construction was carried out after the selection of the basic texts. Simultaneous reading was carried out by making use of the principles in the studies on the spelling issue that we have mentioned in the bibliography. Semantic and

lexicological analysis of synchronic and diachronic vocabulary from the copies taken into consideration has been tried to be given by the grading method. In this regard, in our study, the vocabulary was compared with the screening dictionary and Turkish dictionaries, and the meaning changes were revealed to the extent that they could be detected. In addition, words that will be close to each other, words that will lead to different readings, and the actual meaning we should give in the text are comparatively included in the footnotes. While reading a word, the differences in meaning caused by letter changes in words that would be close to each other in dictionary scans are also compared. Expressions that are thought to have been copied incorrectly in the text are explained in footnotes. An attempt has been made to clarify the main word that is the subject of the text, especially by explaining the meanings of words that are thought to be confused when written in the Latin alphabet in dictionaries. In the text, the editing between the copy differences was carried out using the text repair method. What we indicate with square brackets is not in the TE copy but corresponds to what we added to the main text from other copies. In our study, punctuation rules and sentence structure were taken into consideration when transcribing the text. At the end of the study, a dictionary, index, appendices index, and facsimile are included. ث: ð and ś signs were used in the text due to the font change, and the characters shown with a special font were accepted in the order of their fontless forms in our alphabet.

In this study, there is an example of text editing using the edition critical method from carefully selected copies of Divan-ı Hikmet, which contains the wisdom of Ahmed-i Yesevî. In the copies we examined, Ahmed-i Yesevî's wisdom was identified, the text was created according to its order and subject tracking, and at the end of the study, the differences between the copies were presented separately by comparison method. Because it is not yet possible to determine Ahmed-i Yesevî's wisdom in terms of exact numbers and the breadth of the study, it is aimed to present only a sample of text edition criticism for the benefit of those concerned. The methods and examples of the text analysis part of the study titled *Divân-ı Hikmet Ahmed-i Yesevî*, which was started by us in 2011 and will be published in its entirety shortly, constitute the outline of this article.

